

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ

HISTORICAL BACKGROUND AND CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF INFORMAL ADULT EDUCATION IN UKRAINE

У статті детально розглянуто історичні передумови та сучасні тенденції розвитку неформальної освіти дорослих в Україні, наголошено на її дедалі більшій значущості в умовах глобальних змін і європейських інтеграційних процесів. Неформальна освіта визначається як невід'ємна складова концепції навчання протягом життя, що сприяє сталому розвитку суспільства і підвищенню соціально-економічного добробуту.

Було здійснено ретроспективний аналіз історичного становлення неформальної освіти в Україні, починаючи з XVIII століття, коли виникла потреба в освіті дорослих, що стала особливо помітною із заснуванням недільних шкіл у XIX столітті. Зокрема, відзначено відкриття першої недільної школи в Києві у 1859 році Миколою Пироговим, а також діяльність Х.Д. Алчевської, яка впроваджувала новаторські підходи до освіти дорослих. У статті також висвітлено розвиток освіти дорослих у радянському періоді, акцентуючи увагу на боротьбі з неграмотністю та формуванні інституційних основ освіти як елемента суспільного культурного прогресу. У 90-х роках XX століття автори відзначають дестабілізацію існуючої освітньої системи, поява нових освітніх провайдерів і впровадження комерційних програм підвищення кваліфікації дорослих.

Сучасна актуальність неформальної освіти дорослих в Україні обумовлена необхідністю адаптації населення до швидких соціально-економічних змін, зокрема через зростання безробіття, втрату професійної кваліфікації й потребу в постійному оновленні компетентностей. Серед загальних передумов розвитку цієї сфери окреслено глобалізацію, цифровізацію, демографічні зміни, ускладнення виробничих процесів та кризи компетентності. Зазначено, що країни з успішною системою неперервної освіти мають конкурентні переваги на міжнародному ринку праці.

Ключові тенденції розвитку неформальної освіти дорослих охоплюють концепцію безперервності навчання, трансформацію знань у стратегічний ресурс, переосмислення ролі освіти для особистісного і професійного розвитку, а також активну інтеграцію неформальної освіти в загальний освітній процес. У статті також акцентовано увагу на викликах і проблемах цієї сфери в Україні: низька оцінка її значення для післявоєнного відновлення країни, недостатня державна підтримка й фінансування, нерівний доступ до освітніх можливостей.

Неформальна освіта розглядається як вагомий чинник впливу на зайнятість, соціально-економічний розвиток та конкурентоспроможність країни. Вона також відіграє важливу роль у формуванні громадянського суспільства та сприяє особистісному саморозвитку. Авторі дійшли висновку про значний потенціал цієї освітньої форми для розвитку людського капіталу й створення відкритого, економічно ефективного та культурно багатого суспільства.

Ключові слова: неформальна освіта дорослих, навчання впродовж життя, історичні передумови, сучасні тенденції, андрагогі

The article examines in detail the historical background and current trends in the development of informal adult education in Ukraine, emphasizing its growing importance in the context of global change and European integration processes. Informal education is defined as an integral part of the concept of lifelong learning, which contributes to the sustainable development of society and the improvement of socio-economic well-being.

A retrospective analysis of the historical development of informal education in Ukraine was carried out, starting from the 18th century, when the need for adult education arose, which became particularly noticeable with the establishment of Sunday schools in the 19th century. In particular, the opening of the first Sunday school in Kyiv in 1859 by Mykola Pirogov is noted, as well as the activities of K.D. Alchevskaya, who introduced innovative approaches to adult education. The article also highlights the development of adult education in the Soviet period, focusing on the fight against illiteracy and the formation of the institutional foundations of education as an element of social and cultural progress. In the 1990s, the authors note the destabilization of the existing education system, the emergence of new education providers, and the introduction of commercial adult training programs.

The current relevance of informal adult education in Ukraine is due to the need for the population to adapt to rapid socio-economic changes, in particular due to rising unemployment, loss of professional qualifications, and the need for continuous updating of competencies. Among the general prerequisites for the development of this sphere are globalization, digitalization, demographic changes, the complication of production processes, and the crisis of competence. It is noted that countries with a successful system of continuing education have competitive advantages in the international labor market.

Key trends in the development of informal adult education include the concept of continuous learning, the transformation of knowledge into a strategic resource, a rethinking of the role of education for personal and professional development, and the active integration of informal education into the general educational process. The article also focuses on the challenges and problems in this area in Ukraine: low assessment of its importance for the country's post-war recovery, insufficient state support and funding, and unequal access to educational opportunities. Non-formal education is seen as a significant factor influencing employment, socio-economic development, and the country's competitiveness. It also plays an important role in the formation of civil society and contributes to personal self-development. The authors conclude that this form of education has significant potential for developing human capital and creating an open, economically efficient, and culturally rich society.

Key words: informal adult education, lifelong learning, historical background, current trends, andragogues.

УДК 37.013 (73)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/79.2.50>

Кунцевич Я. М.,
аспірант кафедри педагогіки
і методики викладання історії
та суспільних дисциплін
Навчально-наукового інституту
історії та суспільних дисциплін імені
О.М. Лазаревського Національного
університету «Чернігівський Колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми. Сучасний світ відзначається динамічними трансформаціями, які висувають перед індивідом необхідність постійного вдосконалення знань, навичок і компетенцій, це підкреслює В. Терлець (Терлець, 2009: 93–94). Як зазначає, О. Аніщенко у межах такого контексту неформальна освіта дорослих набуває ключового значення, інтегруючись у концепцію навчання впродовж усього життя (Аніщенко, 2021: 82). Для України, яка активно рухається шляхом європейської інтеграції та суспільної модернізації, розвиток системи неформальної освіти виступає одним із стратегічних пріоритетів. Однак, попри зростаюче значення цього напрямку, система неформальної освіти дорослих в країні стикається з низкою проблем, зумовлених як історично сформованими особливостями, так і специфікою сучасних умов. Ці виклики наголошують на необхідності ґрунтовного аналізу та комплексного підходу до розробки ефективних стратегій удосконалення цієї сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці розвитку неформальної освіти дорослих присвячено ряд наукових праць. Проте, незважаючи на зростаючий вплив неформальної освіти дорослих в Україні, ця сфера стикається з низкою викликів, зумовлених як історичними обставинами, так і специфікою сучасних реалій (Н. Терьохіна, С. Сисоева, Л. Сігаєва, О. Аніщенко). Неформальну освіту розглядають як одну з провідних сучасних тенденцій (О. Василенко), що має вирішальний вплив на зайнятість населення, розвиток соціального забезпечення, економічне зростання та конкурентоспроможність країни (Л. Лук'янова). Вона також робить вагомий внесок у становлення громадянського суспільства та забезпечує можливості для особистісного вдосконалення й саморозвитку (О. Аніщенко, Л. Лук'янова, С. Прийма). Проведені дослідження підтверджують значний потенціал цієї сфери, її роль у розвитку людського капіталу та сприянні формуванню інноваційного, відкритого й культурно багатого суспільства. Меморандум про навчання впродовж усього життя та Міжнародний досвід (Gr. Mazurkiewicz) демонструють розуміння міжнародного контексту та важливості досвіду інших країн. Проте, беручи до уваги зміни в суспільстві питання тенденцій розвитку неформальної освіти потребує подальшого вивчення.

Мета статті – здійснити всебічний аналіз історичних основ та актуальних тенденцій у становленні неформальної освіти дорослих в Україні. У дослідженні приділяється увага визначенню ключових чинників, які впливають на її розвиток та функціонування, а також формуються обґрунтовані пропозиції щодо перспективних шляхів її подальшого вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Неформальна освіта (non-formal education) молоді та дорослих

дедалі більше набуває ключового значення в контексті забезпечення сталого та врівноваженого розвитку сучасного суспільства. Протягом останніх двох десятиліть освіта дорослих, як складова концепції навчання впродовж життя (lifelong learning), стала однією з центральних цілей освітньої політики у розвинених країнах, як на національному, так і міжнародному рівнях. Її розглядають як важливий соціальний індикатор, що відображає антропоцентричність політичного курсу держави, а також як інструмент для забезпечення соціально-економічного процвітання шляхом популяризації концепцій інформаційного суспільства та суспільства, побудованого на основі знань [3, с. 3].

У Меморандумі про неперервну освіту, ухваленому Європейським Союзом, акцентується на необхідності адаптації освітніх систем до вимог ХХІ століття. У документі зазначено, що неперервна освіта має стати основою політичної програми громадянського суспільства, сприяти соціальній єдності та забезпечувати зайнятість населення [11]. Результати досліджень впровадження неформальної освіти серед молоді та дорослих, як у розвинених державах, так і в країнах, що розвиваються, свідчать про її демократичний і гуманістичний потенціал. Подібний формат освіти враховує індивідуальні інтереси і потреби людини, відкриваючи можливості для здобуття освіти широким колом осіб, незалежно від вікових, статевих чи соціально-економічних чинників. У цьому аспекті розвиток неформальної освіти сприяє більш справедливому розподілу суспільних благ та формуванню унікальної індивідуальності людини [4, с. 37]. Її людиноцентричний підхід та спрямованість на усі соціальні, професійні, етнічні й вікові групи слугують засобом інтеграції й соціалізації молоді та дорослих у контексті взаємодії зі соціумом і довкіллям [4, с. 38].

Аналізуючи передумови та тенденції розвитку неформальної освіти серед дорослого населення, варто звернути увагу на ключові історичні події, що поклали початок її становленню в Україні. На основі досліджень видно, що країна має багату та давню традицію у сфері освіти для дорослих. Як зазначає Л. Сігаєва, перше усвідомлення важливості освіти для дорослих сформувалося ще в епоху Просвітництва у ХVІІІ столітті. Саме тоді гуманістична філософія поставила акцент на значущості особистісного саморозвитку та самовдосконалення.

У другій половині ХІХ століття питання подолання неграмотності серед дорослих стало надзвичайно актуальним. У відповідь на цю проблему з'явилися недільні школи для дорослого населення, які стали інноваційним рішенням свого часу. Перший заклад такого типу було відкрито у Києві в 1859 році за ініціативою та під натхненням керівництвом Миколи Івановича Пирогова. Вже за рік

мережа недільних шкіл значно розширилася, і на території України почали діяти 65 таких закладів. Вони з'явилися у великих містах, зокрема в Харкові, Полтаві, Ніжині, Чернігові та Одесі [10, с. 58].

Недільні школи для дорослих виконували важливу роль у підвищенні рівня грамотності населення, водночас вони ставали центрами розвитку демократичних ідей, пробудження національної свідомості та збереження культурної спадщини. Закриття всіх таких шкіл у 1862 році, разом із забороною народних читалень і публічних лекторіїв, завдало серйозного удару освітньому процесу серед дорослих, обмеживши можливості для формування демократичних ідей та сприяння розвитку країни. Лише в 1871 році дозволили відкривати недільні курси для дорослих при училищах, а в 1896 році виник окремий відділ недільних шкіл, який очолила видатна педагогиня Х.Д. Алчевська. Вона керувала харківською недільною школою, де впроваджувалися інноваційні підходи до навчання, розроблялися програми та методичні матеріали. Під її редакцією було видано посібник «Книга дорослих», який став незамінним ресурсом для багатьох викладачів, особливо тих, хто працював із дорослою аудиторією [7, с. 41–47].

Наприкінці XIX і на початку XX століття освітня система для дорослих поступово набувала демократичного характеру. У цей період активно відкривалися вечірні та недільні школи для дорослих, організовувалися тематичні гуртки, створювалися безкоштовні бібліотеки. Запрацювало Лекційне бюро, яке займалося організацією публічних лекцій, а також були засновані комітети грамотності, що сприяли поширенню базових знань серед населення.

Системний розвиток теорії та практики освіти дорослих в Україні отримав значний поштовх після подій 1917 року. У той час ключовим завданням стала боротьба з неграмотністю, де школи для дорослих відіграли важливу роль у народній освіті. Було засновано Інститут позашкільної освіти, який опікувався не лише підготовкою педагогів, а й проведенням наукових досліджень актуальних питань цієї галузі. Свої напрацювання фахівці публікували в новоствореному журналі «Позашкільна освіта». До пріоритетних напрямів державної політики 20-х років XX століття належала боротьба з неграмотністю, яка отримала значну підтримку з боку держави: освіта дорослих стала одним з основних елементів культурного розвитку суспільства та активно інституціоналізувалась.

У післявоєнний період розвиток освіти дорослих значною мірою залежав від політичних та економічних умов 50-х років XX століття, а також від загальних завдань, поставлених перед освітньою системою. Серед цих завдань були відродження народної освіти, відновлення та створення нових навчальних закладів, а також ліквідація

неграмотності серед дорослого населення. Головною функцією освіти дорослих у цей час стала компенсаторна роль, яка була спрямована на подолання браку базової освіти серед населення. Паралельно ключове значення мала адаптаційна функція, що забезпечувала підготовку кваліфікованих кадрів для різноманітних галузей економіки.

Політично-освітня функція, однак, залишалася домінантною. У цей час сформувалася широка мережа навчальних закладів та різноманітних форм навчання дорослого населення, серед яких: вечірні школи, гуртки грамотності, курси підвищення кваліфікації. Значну увагу приділяли вивченню основ марксизму-ленізму через короткі та річні курси, які охоплювали також політекономію, філософію та інші суспільні науки [8, с. 96–101].

У 90-х роках XX століття розвиток ринкової економіки став серйозним випробуванням для багатьох людей, що супроводжувалося масштабними соціально-економічними трансформаціями. Масова втрата роботи за спеціальністю, відсутність попиту на певні професії, а також усвідомлення того, що раніше здобута освіта більше не відповідає новим вимогам ринку праці, викликали почуття розгубленості й невизначеності. На цьому тлі система освіти дорослих, яка існувала до того моменту, зазнала суттєвих змін і практично була зруйнована. Виникла необхідність у пошуку нових підходів для її адаптації до умов стрімкого соціально-економічного оновлення суспільства.

Початок 90-х років відзначився активним появленням на освітньому ринку різноманітних провайдерів, які пропонували курси, тренінги та семінари. Ці програми були спрямовані не тільки на професійний ріст, але й на особистісний розвиток дорослої аудиторії. Однак діяльність багатьох організацій носила хаотичний характер, і часто їх пропозиції мали сумнівну якість.

Аналіз наукових джерел свідчить про кілька ключових тенденцій розвитку освіти дорослих у той період. По-перше, відбувалася адаптація радянської системи закладів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів до нових соціальних умов. По-друге, у складі вищих навчальних закладів з'являлися центри і підрозділи, які пропонували освітні послуги для дорослих на комерційній основі. Крім того, спостерігалось різке зменшення просвітницької діяльності загального характеру, що раніше була широко поширеною. І насамкінець, на ринку почали функціонувати недержавні (приватні та громадські) організації, що пропонували широкий спектр освітніх програм для дорослої аудиторії.

Звертаючи увагу до сучасних реалій зауважимо, що в Україні особливо гостро стоїть питання поширення неформальної освіти серед дорослого населення. Її актуальність обумовлена низкою

факторів, таких як труднощі адаптації людей до змін у соціально-економічних умовах, скорочення зайнятості серед дорослого населення, зростання рівня безробіття та зниження доходів на душу населення. Крім того, значною проблемою є втрата професійної кваліфікації через нестабільність економічної ситуації та недостатній доступ до програм перепідготовки. Особливу увагу слід приділяти сільському населенню, яке часто опиняється на периферії освітніх і професійних можливостей через обмежені ресурси. Такі чинники зумовлюють його низьку конкурентоспроможність на офіційному ринку праці.

Так, для визначення та аналізу тенденцій розвитку освіти дорослих необхідно спершу окреслити основні передумови, які впливають на її формування. Цих передумов нараховується чимало, однак ключовими, що мають узагальнюючий характер, можна вважати ті які характеризують особливості зміни суспільства та його елементів (рисунк 1).

Глобалізація, динамічна цифровізація, соціальні та демографічні трансформації, а також ускладнення виробничих процесів призвели до формування нового товару – інформації. Людина, яка вчора була освіченою, сьогодні володіє застарілими знаннями, а завтра може виявитися нездатною адаптуватися до нових реалій життя. Репродуктивна праця поступово втрачає свій пріоритет, поступаючись місцем творчій і продуктивній діяльності. Додатково слід зазначити, що однією з ключових причин кризових явищ, які спіткали людство на початку ХХІ століття, є криза компетентності сучасної людини. Проблема полягає в тому, що значна частина суспільства не встигає пристосуватися до стрімких змін у соціальному середовищі.

В умовах інформаційного суспільства знання та відповідна кваліфікація набувають статусу

пріоритетних цінностей у житті людини. Як зазначає Г. Мазуркевич [12], основним завданням сучасного суспільства є ефективне використання інтелектуального капіталу для вирішення таких проблем, як старіння населення, зростання вартості виробництва, швидкий розвиток технологій, міграційні виклики, міжкультурні розбіжності та стрімке моральне старіння знань [12, с. 244]. Реалізація цих завдань неможлива без концепції навчання протягом усього життя, яка дозволяє задовольняти освітні потреби та сприяє особистісному й професійному розвитку.

Розглядаючи другу передумову, можна зауважити, що сучасний світ усе більше трансформується в глобальний ринок із жорсткою конкуренцією між країнами. Держави, які володіють високоякісною системою вищої освіти та розвинутими програмами неперервної освіти, займають лідируючі позиції в такій конкурентній боротьбі, адже здатні оперативно реагувати на будь-які виклики шляхом підвищення продуктивності праці.

Швидка зміна вимог до професійної підготовки, що охоплює формування технологічних (фахових) та концептуальних (інноваційних) знань, а також необхідність зростання ефективності роботи, диктують потребу у постійному оновленні й удосконаленні навичок та компетентностей. Це вимагає системного підходу до перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців. Соціально-економічні й політичні реформи, а також успіх їхньої реалізації значною мірою залежить від істотної перебудови освітніх програм. Зокрема, необхідно забезпечити перенавчання щонайменше чверті дорослого працездатного населення у принципово новому форматі за змістом та методами.

Особливу увагу слід приділити зростанню ролі людського капіталу, частка якого у структурах економік розвинених країн досягає 70–80% їхнього національного ресурсу. Такий показник чітко

Рис. 1. Загальні передумови розвитку освіти дорослих (складено автором на основі [6])

вказує на потребу у випереджувальній та інноваційній освіті, орієнтованій як на молодь, так і на доросле населення.

Успіх освітньої системи держави забезпечують якість вищої освіти та впровадження програм неперервного навчання. Лідери світової арени мають змогу швидко адаптуватися до викликів часу завдяки підвищенню продуктивності праці. Крім того, акцент на розвиток трудового потенціалу та створення умов для реалізації «другого шансу» для тих, хто здобув освіту багато років тому, підкреслює вагомий внесок освіти дорослих у глобальну економіку.

Серед важливих аспектів третьої передумови слід виділити проблему структурного дисбалансу, яка є однією з ключових викликів сучасного світового ринку праці. Зокрема, це проявляється у невідповідності професійно-кваліфікаційних та освітньо-кваліфікаційних складових. Дисбаланс між попитом на робочу силу та її пропозицією створює значні перешкоди для ефективного функціонування ринку праці. Це явище не лише обмежує можливості працевлаштування осіб, які шукають роботу, але й ускладнює забезпечення роботодавців необхідними кваліфікованими фахівцями, що негативно впливає на продуктивність та розвиток економіки. Стан української промисловості нині характеризується значною нестачею фахівців за певними професіями і спеціальностями, що, своєю чергою, спричиняє збільшення рівня структурного безробіття та посилення трудової міграції за кордон.

Одним із важливих інструментів для зменшення цього дисбалансу є заходи, спрямовані на підвищення кількісного та якісного потенціалу робочої сили. Впровадження таких ініціатив дозволяє ефективніше використовувати наявні ресурси країни, зменшувати розрив між попитом і пропозицією на ринку праці, знижувати рівень безробіття та сприяти загальному зростанню зайнятості. Одним із ключових механізмів у цьому контексті є стимулювання населення до здобуття вищої кваліфікації, активної самоосвіти та навчання. Це створює передумови для реалізації державної стратегії навчання протягом усього життя.

Четверта передумова акцентує увагу на глобальних демографічних процесах, особливо на явищі постаріння населення, що формує соціально-демографічний вигляд людства у XXI столітті. Згідно з висновками вчених, такі зміни структури населення спричиняють серйозні соціальні та економічні виклики. Зокрема, йдеться про поглиблення проблем фінансової стабільності пенсійної системи, охорони здоров'я, а також необхідність перегляду низки інших значущих чинників [9, с. 92].

У XX столітті спостерігалось суттєве посилення міграційних потоків, що до кінця століття перетворило явище міграції на ключовий фактор,

який впливає на всі аспекти глобальних проблем. Це відчутно позначилося на соціально-економічному та політичному житті, а також на ринку праці. Україна переживає стрімку втрату людського капіталу, що без оперативного втручання може призвести до скорочення населення країни до 36 млн у 2050 році. Такі процеси провокують низку негативних наслідків: девальвацію людського капіталу, поглиблення нерівностей через безробіття серед освічених громадян, зменшення працездатного населення і кризи пенсійної системи. Єдиним можливим рішенням залишається створення умов для самореалізації людей, а також забезпечення можливостей для здобуття знань і навичок, необхідних у сучасному світі.

Аналіз, систематизація та узагальнення поглядів українських і зарубіжних науковців та практиків щодо ключових напрямів і пріоритетів освіти дорослих дали змогу визначити провідні тенденції у цій сфері. Серед них можна виділити:

- концепція безперервності освіти дорослих, яка стає фундаментальним принципом;
- еволюція знань як цінного ресурсу інформаційного суспільства;
- трансформація змісту освіти дорослих відповідно до нових викликів;
- переосмислення ролі освіти дорослих, яка поступово переходить від функціонально-професійної підготовки до формату постійного розвитку особистості;
- зростаюче значення неформальної освіти як невід'ємної складової освітнього процесу.

Нагальні проблеми у сфері неформальної освіти дорослого населення в Україні мають надзвичайно чутливий і тривожний характер, що значною мірою спричинено соціально-політичними, економічними, структурними та комунікаційними викликами, які посилюються внаслідок активної фази російсько-української війни.

Однією з основних проблем залишається недостатнє усвідомлення на державному, регіональному та особистому рівнях значення неформальної освіти дорослих у процесі післявоєнного відновлення України. Це напрямок, який має вирішальну роль у формуванні активного громадянського суспільства, сприяє поширенню ідеї навчання протягом усього життя та забезпечує сталий розвиток місцевих спільнот. Попри це, така освіта все ще не отримує належного визнання та підтримки. Її потенціал для задоволення освітніх потреб різних верств населення, адаптації до нових соціальних ролей, особистісного розвитку, самоосвіти та самовиховання залишається недооціненим. Особлива увага мала би приділятися центрам освіти дорослих як ключовим провайдером освітніх послуг, здатним зміцнювати людський капітал та сприяти соціально-економічному розвитку країни.

На цьому тлі особливо актуальним є ухвалення Закону України «Про освіту дорослих», проект якого передбачає значну увагу саме до неформальної освіти [5]. Серед важливих ініціатив також слід відзначити розроблення державної комплексної програми з підтримки центрів освіти дорослих у регіонах, створення регіональних цільових програм з розвитку неформальної освіти дорослих, а також стимулювання інвестицій у цю сферу з метою впровадження багатоканального фінансування.

Необхідно активізувати впровадження механізмів заохочення громадян до навчання протягом усього життя й здобуття неформальної освіти. Паралельно треба мотивувати роботодавців до підтримки ціложиттєвого навчання своїх працівників, що у перспективі матиме позитивний вплив як на розвиток людського потенціалу, так і на економічну стабільність держави.

Отже, у сучасних реаліях надзвичайно важливим стає питання забезпечення як формальних, так і неформальних освітніх закладів андрагогами – педагогічними фахівцями, які спеціалізуються на навчанні дорослих. Це вимагає нагального впровадження таких заходів [1, с. 29]:

- запровадження державної підтримки для професійної підготовки андрагогів у закладах вищої освіти, а також організація прикладних досліджень з метою визначення потреб у такій підготовці;

- розробка та реалізація регіональних програм розвитку освіти дорослих, які мають містити окремі розділи, присвячені підготовці андрагогів та підвищенню їх кваліфікації;

- розробка та впровадження широкого спектра освітніх ініціатив, спрямованих на підвищення професійної компетентності андрагогів, з акцентом на розвиток андрагогічних, цифрових та рефлексивних навичок. Особливу увагу приділяється інтеграції технологій онлайн-навчання і сучасних цифрових ресурсів для забезпечення ефективного навчального процесу;

- розширення спектру освітніх програм, спрямованих на навчання дорослих у системі вищої освіти;

- організація кафедр, лабораторій і відділів, орієнтованих на дослідження та розвиток андрагогіки і навчання протягом усього життя, на базі університетів, закладів післядипломної освіти та наукових установ є важливим кроком у розбудові сучасної освіти. У цьому контексті особлива увага повинна бути приділена розширенню мережі центрів андрагогічної майстерності, які відіграватимуть ключову роль у підготовці педагогічних кадрів до роботи в цій сфері;

- розробка і впровадження якісного психолого-педагогічного, науково-методичного та інформаційного забезпечення професійної підготовки андрагогів [2, с. 82–83];

- активна участь у міжнародних освітніх і наукових проектах, орієнтованих на андрагогіку.

Такий комплексний підхід сприятиме не лише підвищенню якості професійної освіти для дорослих, але й створенню більш ефективної системи навчання впродовж життя.

В підсумку зауважимо, що неформальна освіта безумовно виступає сучасною тенденцією, яка набуває значного поширення у розвинених країнах світу. Вона слугує вагомим чинником, що впливає не тільки на освітню сферу, але також на зайнятість, соціальне забезпечення, економічний розвиток та конкурентоспроможність як населення, так і держави загалом. Це засвідчує її багатоаспектну природу і значущість поза рамками традиційної освітньої системи.

На початку XXI століття в Україні неформальна освіта серед дорослого населення стала актуальним трендом, демонструючи поступове зростання своєї ролі у суспільному й економічному житті. Така форма навчання сприяє розвитку громадянського суспільства через задоволення культурно-освітніх потреб різних соціальних груп, адаптацію до специфічних виробничих та економічних умов певних регіонів, а також шляхом формування індивідуальної соціально-економічної поведінки. Крім того, вона стимулює особистісний саморозвиток і самореалізацію через активну участь у громадській, волонтерській діяльності чи творчому самовираженні у різних сферах, допомагаючи здобувати індивідуальний соціальний досвід. Таким чином, неформальна освіта виступає ключовим елементом формування сучасної освітньої парадигми та механізмом інтеграції особистості в полікультурне й динамічне середовище.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, зауважимо, що аналіз історичних аспектів та сучасних тенденцій розвитку неформальної освіти дорослих в Україні підтверджує її значний потенціал і важливу роль у житті суспільства. Від традиційних способів передачі знань до інноваційних онлайн-платформ, неформальна освіта завжди сприяла розвитку людського капіталу, адаптуючись до вимог часу.

Сьогодні спостерігається низка тенденцій, які відображають динамічний прогрес цього сектору. Зростає потреба в навчанні протягом усього життя, розширюється спектр освітніх провайдерів, активно розвивається онлайн-освіта, а акцент зміщується на практичні й прикладні навички. Євроінтеграційні процеси та діяльність громадських організацій також сприяють становленню нової моделі неформальної освіти, орієнтованої на відповідь сучасним викликам.

Разом із цим розвиток сфери стикається з численними викликами. Відсутність чіткої державної політики, недостатнє фінансування, невирішеність питання визнання результатів неформального

навчання та нерівний доступ до освітніх можливостей ускладнюють розкриття її повного потенціалу.

Пріоритетність розвитку неформальної освіти дорослих має бути закладена до основ державної стратегії. Це дозволить не лише підвищити конкурентоспроможність громадян на ринку праці, але й сприяти формуванню відкритого, інноваційного та висококультурного суспільства. Перспективними напрямками є створення комплексних програм підтримки цієї сфери, розроблення сприятливого законодавчого середовища та вдосконалення інфраструктури для її подальшого розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Аніщенко О. В. Неформальна освіта дорослих в умовах російсько-української війни: стан, проблеми і перспективи розвитку. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. № 21 (1). С. 18–34. URL: <https://www.adult-education-journal.com.ua/index.php/aej/article/view/216>
2. Аніщенко О. В. Центри андрагогічної майстерності як осередки професійного розвитку викладачів закладів вищої освіти. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (20–21 квітня 2021 року, м. Суми)*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. С. 81–84.
3. Аніщенко О., Лук'янова Л., Прийма С. Неформальна освіта дорослих – освітній тренд XXI століття. *Рідна школа*. 2017. № 11–12. С. 3–7. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710422/1/Anishchenko,%20Lukianova,%20Pryima%20_%20Non-formal%20education%20of%20adults.pdf.
4. Василенко О. В. Неформальна освіта дорослих: нове соціально-освітнє явище. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. С. 35–44. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=OD_2013_7_5
5. Закон України «Про освіту дорослих» : проект від 22.02.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1216182>.
6. Лук'янова Л. Освіта дорослих: сучасні стратегії і практики в Україні та зарубіжжі : монографія. К. : ТОВ «Юрка Любченка». 2020. 340 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736567/1/monografiya_blok_31.03.21.pdf
7. Сисоєва С. О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр навчальної літератури, 2003. 308 с.
8. Сіраєва Л.Є. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні (друга половина XX – початок XXI століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. К, 2010 558 с.
9. Терещук В. М. Депопуляція та старіння населення у соціально-економічному контексті. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 1, 92–97.
10. Терехіна Н. Розвиток неформальної освіти дорослих в Україні. *Science and education a new dimension*. 2018. Т. VI(162), № 66. С. 58–61. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Development-of-non-formal-adult-education-in-Ukraine-N.-Terokhina.pdf>.
11. AMemorandum on Lifelong Learning. Commission of the European Communities. Brussels, 30.10.2000. URL: https://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
12. Mazurkiewicz Gr. Adult Educators: an example of the new approach to lifelong learning in Poland. *European Journal of Education*. 2009. № 44(2), 243–255.